

Гарыбы гісторыі Беларусі

ЧАСТКА

2

АКАДЭМІЯ НАВУК БЕЛАРУСІ

ІНСТЫТУТ ГІСТОРЫІ

Нарысы гісторыі Беларусі

У 2-Х ЧАСТКАХ

частка **2**

МІНСК «БЕЛАРУСЬ» 1995

Аўтары:

М. П. КАСЦЮК, І. М. ІГНАЦЕНКА, У. І. ВЫШЫНСКІ,
У. А. ПАЛУЯН, Л. М. ЛЫЧ, У. М. МІХНЮК, А. М. ЛІТВІН,
Я. С. ПАЎЛАЎ, А. П. УРУБЛЕЎСКІ, У. І. НАВІЦКІ,
Г. Г. СЯРГЕЕВА, І. Я. МАРЧАНКА, В. В. ГРЫГОР'ЕВА,
В. В. БАНЬКО

Рэдакцыйная калегія:

М. П. КАСЦЮК — галоўны рэдактар
М. В. БІЧ, І. М. ІГНАЦЕНКА, П. А. ЛОЙКА,
І. Я. МАРЧАНКА, Г. В. ШТЫХАЎ

Рэкамендавана Міністэрствам адукацыі і навукі Рэспублікі
Беларусь для студэнтаў ВНУ

Нарысы гісторыі Беларусі: У 2 ч. Ч. 2 /
Н 30 М. П. Касцюк, І. М. Ігнаценка, У. І. Вышыньскі
і інш.; Інстытут гісторыі АНБ.— Мн.: Беларусь,
1995.— 560 с.: іл.

ISBN 5-338-01061-5 (ч. 2).

У 2-ой частцы «Нарысаў гісторыі Беларусі» раскрываецца
складаны шлях беларускага народа ад Лютаўскай рэвалюцыі
1917 г. да сёняшніх дзён. На падставе аналізу пераважна но-
вых архіўных матэрыялаў, статыстычных і іншых крыніц, аб'ек-
тыўнага падыходу да гістарычных падзей пададзены працэсы,
што адбываліся ва ўмовах складвання, развіцця і крызісу
саветскай сістэмы арганізацыі жыцця. Адлюстраваны маладаследа-
вання старонкі гісторыі нацыянальнага руху, сталінскіх рэпрэсій,
беларускай дыяспары і інш. Паказаны супярэчлівы характар
развіцця грамадства. Разам з вядомымі дзеячамі ў кнізе нямаюць
новых асоб.

Разлічана на настаўнікаў, навукоўцаў, студэнтаў, вучняў
старэйшых класаў, усіх, хто цікавіцца гісторыяй сваёй Бацькаў-
шчыны.

947060000—003

Н — 8—94
М 301(03)—95

ББК 63.3(4Бел)

ISBN 5-338-01061-5 (ч. 2)

ISBN 5-338-01083-6

© Аўтарскі калектыў, 1995

ЗМЕСТ

Да чытача — *М. П. Касцюк* 3

РАЗДЗЕЛ VIII

Беларусь напярэдадні і ў першыя гады савецкай улады.—

І. М. Ігнаценка 8

1. Ад лютага да кастрычніка 1917 г. 8
(Абстаноўка на Беларусі.— Адносіны народа да Лютаўскай рэвалюцыі.— Супраць ваеннай дыктатуры.— Набліжэнне новай рэвалюцыі.)
2. Кастрычніцкая рэвалюцыя ў Беларусі 20
(Рэвалюцыйныя падзеі на Беларусі і Заходнім фронце.— Утварэнне органаў савецкай улады.)
3. Беларусь у час грамадзянскай вайны і замежнай інтэрвенцыі 33
(Мяцеж Доўбар-Мусніцкага.— Ваенная інтэрвенцыя Германіі.— Польская інтэрвенцыя.— Савецка-польская вайна.)
4. Нацыянальны рух 51
(Адносіны нацыянальных арганізацый да Кастрычніцкай рэвалюцыі.— Стварэнне БНР.— БНР шукае падтрымку Германіі.— Палітычны крызіс БНР.)
5. Самавызначэнне беларускага народа 65
(Крах германскай інтэрвенцыі.— Тэрміновае ўтварэнне БССР.)

РАЗДЗЕЛ IX

Ва ўмовах новай эканамічнай палітыкі 77

1. Аднаўленне прамысловасці. Дробная вытворчасць, прыватны капітал.— *У. І. Вышыньскі* 77
(Ад вайны да міру.— На рэйках нэпа.— Адносіны да прыватніка.— Вынікі самаадданай працы.)
2. Сельская гаспадарка. Развіццё кааперацыі.— *У. А. Палуян* 91
(Завяршэнне размеркавання зямлі. Землеўпарадкаванне, хутарызацыя, арэнда.— Сацыяльныя змены ў вёсцы.— Кааператыву рух.— Вынікі аднаўлення і перспектывы развіцця.)
3. Тэндэнцыі грамадска-палітычнага жыцця.— *М. П. Касцюк* 104
(Па шляху нацыянальнага аб'яднання: вяртанне ўсходніх тэрыторый.— Усталяванне аднапартыйнай сістэмы.— Імкненне «ажывіць» Саветы і грамадскія арганізацыі.)
4. Спроба нацыянальна-культурнага адраджэння. Палітыка беларусізацыі.— *Л. М. Лыч* 115
(Садоўнае званно беларусізацыі.— На ўзровень дзяржаўнай палітыкі.— Тры вожныя прыкметы.)
5. Развіццё культуры.— *М. П. Касцюк, У. А. Палуян* 127
(Палітыка беларусізацыі і культура. Барацьба за кіраўніцтва.— Школьная справа.— Першы вопыт пераадолення непісьменнасці. Палітызацыя культасветнай работы.— Праблемы станаўлення вышэйшай і сярэдняй спецыяльнай школы.— Развіццё навукі. Інбелкульт.— Літаратура і мастацтва.)

РАЗДЗЕЛ X

Пад сцягам пабудовы сацыялізму 144

1. Барацьба з «нацыянал-дэмакратызмам». Усталяванне дыктатарскага рэжыму ў БССР.— *М. П. Касцюк* 144
(Ідэалагічная падрыхтоўка барацьбы.— Пераход у наступленне.— Расправа.)

2. Ажыццяўленне індустрыялізацыі: характар, дасягненні, выдаткі.— У. І. Вышыньскі 153
(Новым курсам.— Крокі індустрыялізацыі.— Здабыткі і страты.)
3. Драматычны шлях калектывізацыі.— М. П. Касцюк 163
(Безальтэрнатыўны пачатак.— Пагоня за паказчыкамі.— Тэмпы калектывізацыі і спробы ўмацавання калгасаў.— «Закон пяці каласкоў», голад, працяг надзвычайных мер.— Сумныя вынікі.)
4. Культура ва ўмовах сталінскай дыктатуры.— У. А. Палуян 178
(Усеагульнае навучанне. Уніфікацыя школьнай сістэмы.— Пераадоленне ў асноўным непісьменнасці.— Культурна-асветніцкая работа. Ідэалагічная апрацоўка народа.— Фарміраванне беларускай інтэлігенцыі і рэпрэсіі супраць яе.— Рэгламентацыя навуковых даследаванняў.— Стан літаратуры і мастацтва.)
5. Рэгламентацыя грамадска-палітычнага жыцця.— М. П. Касцюк 193
(Адкрытае і тайнае.— Да паказнога адзінадушша.— Знешняя прыстойнасць.)
6. Рэпрэсіі — самае цяжкае злачынства дыктатарскага рэжыму.— М. П. Касцюк, У. М. Міхнюк 201
(Вытокі рэпрэсіўнай палітыкі. Фарміраванне карніцкага механізма.— Партыйна-дзяржаўны апарат — стваральнік і ахвяра дыктатарскага рэжыму.— Некаторыя факты з вялікай трагедыі.— Ахвярамі становяцца нават каты.)

РАЗДЗЕЛ XI

Заходняя Беларусь у 1921—1939 гг.— У. А. Палуян 214

1. Эканамічнае і палітычнае становішча 214
(Заняпад прамысловасці. Становішча рабочых.— Аграрнае пытанне. Становішча сялян.— Нацыянальны прыгнёт. Палітычнае бяспраўе.)
2. Нацыянальна-вызваленчы рух у 1921—1929 гг. Дзейнасць палітычных партый і арганізацый 223
(Расстаноўка палітычных сіл. Пачатак вызваленчай барацьбы.— Пазіцыі дэмакратычных партый.— Партызанская бварацьба.— Беларуская сялянска-рабочая грамада. Уздым вызваленчай барацьбы.— Клуб «Змаганне» і Таварыства беларускай школы.)
3. Барацьба за сацыяльнае і нацыянальнае вызваленне ў 1930—1939 гг. 237
(Рабочы рух у гады эканамічнага крызісу.— Барацьба сялян.— Нацыянальна-вызваленчы рух.— За антыфашысцкі народны фронт.— Барацьба за нацыянальнае вызваленне.— Культурная дзейнасць беларускай дэмакратычнай інтэлігенцыі.)
4. Уз'яднанне з БССР і першыя пераўтварэнні 253
(Паход Чырвонай Арміі. Стварэнне і дзейнасць часовых упраў і сялянскіх камітэтаў.— Народны сход Заходняй Беларусі.— Усталяванне савецкай улады.— Пераўтварэнні ў гаспадарцы.— Змены ў культуры.)

РАЗДЗЕЛ XII

Беларусь у гады Вялікай Айчыннай вайны.— А. М. Літвін,

Я. С. Паўлаў 265

1. Трагічны 1941 год. Акупацыя Беларусі 265
(Пачатак вайны.— Катастрофа заходняй Мінска.— На рубяжы Бярэзіны і Дняпра.— На Гомельскім напрамку.— Мабілізацыя і эвакуацыя.— Усталяванне акупацыйнага рэжыму.)
2. Беларусь у вогненнай віхуры падзей 283
(Партызанскі рух.— Падпольная барацьба.— Палітычныя, эканамічныя і ваенныя захады акупантаў. Палітыка генацыду.— Калабаранты. Беларуская народная самапомач. Беларуская самаахова.)
3. Беларусь у апошні перыяд вайны 303
(Пачатак вызвалення.— Агонія акупацыйнага рэжыму. Стварэнне БЦР і БКА.— Армія Краёва на Беларусі.— Аперацыя «Баграціён». Вызваленне Беларусі.— Дапамога насельніцтва савецкім войскам.)

4. Ратны і працоўны подзвіг жыхароў Беларусі за межамі Бацькаўшчыны . . . 315
(На франтах Вялікай Айчыннай.— У еўрапейскім руху Супраціўлення.— На працоўным фронце ў савецкім тыле.— Людскія, матэрыяльныя і культурныя страты Беларусі ў час вайны.)

РАЗДЗЕЛ XIII

Пасляваеннае аднаўленне і развіццё Беларусі 324

1. З руін і папялішчаў.— *А. П. Урублеўскі* 324
(Цяжкія страты.— Першыя крокі аднаўлення прамысловасці. Дапамога братніх народаў.— На аснове дасягнутага.— Становішча ў вёсцы: на мяжы чалавечых магчымасцей.— Прымусовая калектывізацыя ў Заходняй Беларусі.— Калгасна-саўгасны рэжым.)
2. Ад культуры асобы да спроб дэмакратызацыі грамадска-палітычнага жыцця.— *У. І. Навіцкі, Г. Г. Сяргеева* 337
(Пад уціскам сталінскага рэжыму.— Барацьба з бандытызмам.— Грамадска-палітычнае жыццё.— Першая спроба дэмакратызацыі.— Выхад БССР на міжнародную арэну.)
3. Гаротнае матэрыяльнае становішча народа.— *І. Я. Марчанка* 351
(Вастрыня жыллёвай праблемы.— Вялікі недахоп тавараў першай неабходнасці.— Наладжванне медыцынскага абслугоўвання і сацыяльнага забеспячэння.)
4. Аднаўленне ў галіне культуры. Працяг ідэалагічнага ўціску.— *У. І. Навіцкі* 360
(Праблемы аднаўлення і развіцця агульнаадукацыйнай і сярэдняй спецыяльнай школы.— Вышэйшая адукацыя. Навука.— Літаратура і мастацтва ў цісках пасляваеннага сталінскага рэжыму.— Культурна-асветная дзейнасць.)

РАЗДЗЕЛ XIV

Ад спроб рэформ да крызісу адміністрацыйна-каманднай сістэмы 373

1. Палітычная адліга і адыход ад яе.— *У. І. Навіцкі* 373
(XX з'езд КПСС, выхрыццё культу асобы і злчынстваў Сталіна.— Спробы абнаўлення адміністрацыйна-каманднай сістэмы.— Нарастанне застоўных з'яў.)
2. Зрухі і распаўсюджванне застоўных з'яў у гаспадарцы.— *І. Я. Марчанка* . . . 380
(Прамысловае развіццё: здабыткі і цяжкасці.— Супярэчнасці аграрнай вытворчасці.)
3. Сацыяльнае становішча народа: планы і рэчаіснасць.— *В. В. Грыгор'ева* . . . 394
(Спробы новых падыходаў да сацыяльнай палітыкі.— Нарастанне цяжкасцей у сацыяльнай сферы.— Абвастрэнне экалагічнага становішча.)
4. Здабыткі і негатывныя з'явы ў развіцці адукацыі, навукі і культуры.— *У. І. Навіцкі* 400
(Рэформы ў сферы адукацыі, іх непаслядоўны характар.— Развіццё навукі.— Культура: здабыткі і страты.)
5. Замежныя сувязі: набыткі і пралікі.— *Г. Г. Сяргеева* 409
(У рэчышчы знешняй палітыкі СССР.— Міжнародныя сувязі дзяржаўных органаў і грамадскасці.— Знешнеэканамічныя адносіны.— Культурны і навуковы абмен.)

РАЗДЗЕЛ XV

Цяжкі шлях радыкальных пераўтварэнняў 420

1. Крызіс гаспадаркі.— *І. Я. Марчанка, У. І. Навіцкі* 420
(Курс на абнаўленне грамадства. Адсутнасць канцэпцыі пераўтварэнняў.— Супярэчнасці індустрыяльнага развіцця.— Праблемы аграпрамысловага комплексу.)
2. Чарнобыльская катастрофа — пагроза генафонду беларускага народа.— *І. Я. Марчанка* 434
(Жахлівыя вынікі аварыі. Разгубленасць і некампетэнтнасць улад у ра-

- боце па іх ліквідацыі.— Чарнобыль — зона асаблівай увагі.— Рэзкае абвастрэнне экалагічнага становішча.)
3. Заняпад сацыяльнай сферы.— *І. Я. Марчанка* 446
(Крызіснае становішча спажывецкага рынку.— Рынак і праблемы жыцця, сферы паслуг.)
 4. Праблемы дэмакратызацыі.— *У. І. Навіцкі* 455
(Рэформа палітычнай сістэмы.— Цяжкі шлях да прававой дзяржавы.— Вяртанне да шматпартыйнасці.)
 5. Па шляху нацыянальна-культурнага адраджэння.— *Л. М. Лыч, У. І. Навіцкі* 466
(Вяртанне да страчанага.— Праблемы адраджэння школы.— Культура і навука ва ўмовах пераходу да рынку.— Новыя адносіны да царквы.)
 6. Да дзяржаўнага суверэнітэту.— *І. Я. Марчанка, У. І. Навіцкі* 477
(Абвяшчэнне палітычнай і эканамічнай самастойнасці.— Стварэнне органаў дзяржаўнай улады.— Радыкальная перабудова замежных сувязей.)

РАЗДЗЕЛ XVI

- Беларуская дыяспара: гісторыя і сучаснасць.**— *Г. Г. Сяргеева* 488
(Першая хваля масавай эміграцыі.— Міжваенны перыяд: новая хваля.— Эміграцыя ў гады другой сусветнай вайны.— Беларуская дыяспара ў 1946—1985 гг.— Новая палітыка.)
- Заклучэнне.**— *М. П. Касцюк* 507
- Храналогія гісторыі Беларусі.** *В. В. Банько* 512
- Спасылкі** 527
- Спіс асноўных скарачэнняў.** *В. В. Банько* 538
- Паказальнік імёнаў.** *В. В. Банько* 540
- Паказальнік геаграфічных назваў.** *В. В. Банько* 550

Навукова-папулярнае выданне

НАРЫСЫ ГІСТОРЫІ БЕЛАРУСІ ў 2 ЧАСТКАХ

Частка 2

Рэдактар Г. С. Пармон
Мастак В. П. Масцераў
Мастацкі рэдактар С. У. Балянок
Тэхнічны рэдактар Я. С. Шляпінская
Карэктары Р. І. Іваненка, Н. М. Масарэнка, Г. К. Піскунова

Здадзена ў набор 26.04.94. Падп. да друку 30.11.94. Фармат 60×90^{1/16}. Папера кн. часоп. Гарнітура тып Таймс. Афсетны друк. Ум. друк. арк. 35,0. Ум. фарб.-адб. 35,0. Ул.-выд. арк. 37,9. Тыраж 40 000 экз. Зак. 955.

Ордэна Дружбы народаў выдавецтва «Беларусь» Міністэрства культуры і друку Рэспублікі Беларусь. Ліцэнзія ЛВ № 2. 220600, Мінск, праспект Машэрава, 11.

Мінскі ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга паліграфкамбінат МВПА імя Я. Коласа. 220005, Мінск, Чырвоная, 23.